

Új tudás – új stratégia

Immár jó ideje tudnivaló, hogy az Országos Idegennyelvű Könyvtár (OIK) korántsem csak egy a nagy országos szakkönyvtárak között, hanem igen jelentős szakmai és kulturális rendezvényeknek teret adó intézmény, amely természetesen nemcsak helyet biztosít az országos visszhangot kiváltó eseményeknek, de a maga szellemi potenciáljával is hozzájárul a rendezvények színvonalához, sikeréhez és rangjához.

Sokadszorra éppen ilyen rangos rendezvénynek adott otthont a fővárosi Molnár utcában található OIK 2007. szeptember 26-án, a „Nyelvek Európai Napja” alkalmából. Ahogyan Mender Tiborné igazgató asszony a bevezetőben elmondta: szerte Európában ezen a napon ünneplik a nyelvek napját, most hazánkkal együtt éppen huszonöt országban. Magyarországon pedig már nem csupán Budapesten, de a nagyobb vidéki városokban, megyeszékhelyeken – így Debrecenben, Egerben, Kecskeméten – is megemlékeznek a nyelvekről, a nyelvek hordozta kultúrák sajátosságairól, az európaiság jelentéséről és jelentőségéről. Azt is elmondta, hogy az OIK-ban szinte már hagyománya van e rendezvénynek, hiszen 2005 ősze óta harmadik alkalommal kerül sor ama tanácskozásra, amelynek az eredeti szándék szerint hármas célkitűzése volt: először is fölhívni a figyelmet a nyelvek sokszínűségére, e sokszínűség szellemi gazdagságára; másodsor a nyelvtanulás fontosságának népszerűsítésére, és harmadszor: hozzájárulni a Nyelvek Európai Napja megtettesítésére gondolat, a nyelv és a kultúra európai eszméjének terjesztéséhez. E hármass célkitűzés jegyében került tehát sor az OIK-ban e borongós, őszi napon az egész napos rendezvényre, amelynek programjában szerepelt két izgalmas előadás (e hasábokon ezekről számolunk be), képzőművészeti tárlat megnyitása, rádiós zenei műsor felvétele, koncert, az eszperantó nyelvet, valamint a hazai német kisebbséget bemutató rendezvény és így tovább.

Mármost, ami a könyvtárosokat leginkább foglalkoztatta, ami a szakma részéről a legnagyobb érdeklődésre tartott számot, az a délelőtti program volt, amelyet Bakos Klára moderált. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnök asszonya korántsem formális köszöntőjében rögvest ráhangolta a hallgatóságot a kijelölt témára, jelesen fölvetette: miben is áll az új típusú, európai tudást nyújtó könyvtár. Szerinte Európa mai könyvtárainak sugározniuk kell az öreg kontinens hagyományból és modernitásból összeadódó szellemiségét; biztosítania kell a dokumentumokhoz, információkhoz való korlátozás nélküli hozzáférést, és meg kell testesíteniük azt a fajta új típusú tudást, amely a posztindusztriális kor sajátja. Ennek a – röviden szólva – új tudásnak három ismértét sorolta föl: piacképesség, versenyképesség, illetve az a vonása, hogy ez a tudás kevésbé problémamegoldó jellegű, inkább a kérdések elébe menő, problémakereső tudás.

A délelőtti program első előadója *Miszlivetz Ferenc*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskola Nemzetközi és Európa-tanulmányok Intézetének igazgatója volt.

Új tudás – és ahogyan eljutunk hozzá című előadását azzal a megállapítással kezdte, hogy a hagyományos felfogású, nemzetállami keretű és intézményhez kötött társadalomtudományok Európa-szerte válságba kerültek. Az új tudományművelés kevéssé tűri a zárt kereteket, a merev formákat; korszerű társadalomtudományi kutatást nem lehet nemzetállamban, egyetlen intézmény, valamint egyetlen tudományterület határain belül művelni, hanem csakis globálisan és interdiszciplináris fölfogásban (ahogyan erre az általa vezetett szombathelyi intézmény neve is beszédesen utal). Magyarán: országhatárokon átívelő kutatási programokra van szükség; hiszen hogyan is lehetne például a migráció kérdését, a romák problémáit vagy éppen a palesztinok sorskérdéseit egy-egy ország határain, egy-egy intézmény keretein belül maradván vizsgálni? Az új tudás természetesen nemcsak a határok nélküliséget és tudományközi módszerek alkalmazását jelenti, de azt a módszert is, hogy az ismeretanyagot nem elsősorban megtanulni kell, hanem a problémák mélyén föl kutatni, a felszínre hozni és empirikusan megvizsgálni.

Az új tudás művelője és birtokosa mindenekelőtt aktív kutató, aki teamekben dolgozik, rendszerint „terepen” van, a kutatás helyszínén pedig oknyomozó riporteri munkát végez; továbbá jártas a vizsgált terület nyelveiben. ismeri és alkalmazza a számítástechnika korszerű eszközeit és eljárásait. Mészlietz Ferenc az új tudás sajátosságainak számbavételét rövid történeti visszapillantással szakította meg. Mint mondta, a XIX. század derekától, második felétől – főképp német hatásra – kialakult egy sajátos kettősség az európai tudományművelésben. Egyfelől tovább élt a klasszikus alapú, hagyományos bölcelet, a filozófia, a morál szemlélődő vizsgálata, másfelől kialakult és megerősödött az empirikus tudás, a verifikálható társadalomismeret iránti igény. E kettősség lényegében máig fennmaradt, és a filozófia-scienca dichotómiájaként tartjuk számon. Ugyanakkor – mondta a professzor – éppen mostanság, az ezredforduló tájékán mintha a tudományművelés e két ága kezdene egymás felé közelíteni, és pedig oly módon, hogy a pozitívista módszer, az empirikus ismeret integrálja a filozófiát, az elvont bölceletet. Ám a mostani helyzet azért nem írható le ilyen egyszerűen, szó sincs arról, hogy valamiféle harmóniában békülne össze a tudományos kutatás e két iránya. Nagyon is éles kérdések vetődnek föl például abban a tekintetben, hogy elavulni látszik az értékmentesség, az értéksemlegesség Max Weber-i elve. Az új tudás birtokosának igenis meg kell mondania: mit tart értéknek, milyen értékek mentén vizsgálódik, mit tekint normának. Emellett új fogalmak jelennek meg a normatív koncepciók jegyében, olyanok mint a civil társadalom, a kollektív biztonság igénye, a fenntartható fejlődés kritérium-rendszere, a nemzetállamiság helyébe lépő globalitás stb. De még ezek után is vetődhetnek föl újabb és újabb ismérvek az új tudás meghatározásakor. Bár elsőbbségük van a verifikálható ismereteknek, a hangsúly mégsem az azonnal mérhető adatokon, hanem a tendenciák fölmérésén van. Az új tudás nem egy pillanatot, egy időbeli vagy térbeli metszetet vizsgál, hanem időbeli folyamatokat és térbeli hálókat. Mert a mai globális világ hálózatokban működik, és működése fluxusként, áramlásként írható le. Vagyis – kanyarodott vissza kiinduló gondolatához Mészlietz Ferenc – manapság nem az állami vagy intézményi keretek a meghatározók, hanem a hálózatosság és a fluktuálás.

Az új tudás ismérveinek számba vételét itt egy újabb, ámbar roppant fontos kitérővel szakította meg az előadó. Fölvette azt a nagyon is evidenciának, köznapinak ható kérdést: mi a tudás? Ismeretek halmaza vagy több annál? A nyilvánvaló válasz

mellett kifejtette, hogy az igazi tudást nem az iskola adja (az „pusztán” impulzusokat, szempontokat, rendszertant adhat), nem is a szaktanfolyam (az csupán célzott információs csomagokat adhat), a tudásért – azaz a kritikai szemléletű gondolkodásért – kinek-kinek magának kell megoldoznia. Mivel az új tudás nem megtanulható ismeretanyag, nem lehet egyszerűen az internetről letölteni, a világhálóról mindössze információkhoz lehet jutni. Miszlivetz szerint ez a mostani a harmadik prometheuszi fordulat az emberiség történetében. Az első volt maga Prometheusz engedetlensége, lázadása a tűzért, a tudás megszerzéséért; a második fordulatot az ipari forradalom generálta, amikor is a műszaki és természettudományok ugrásszerű fejlődést produkáltak; a harmadik prometheuszi fordulat éppen most zajlik, ez a posztindusztriális kor új tudásának kialakulása. És ez az új tudás – nyomatékosította ismételtelen az előadó – nem intézmények falai között szerezhető meg, hanem egyéni törekvéssel. És ennek egyik legfőbb színtere: a KÖNYVTÁR! A könyvtár a személyes, tehát az elmélyült ismeretszerzés otthona, ahol természetesen együtt találhatók meg a hagyományos, papíralapú művek és a legkorszerűbb elektronikus adathordozók, digitalizált dokumentumok. A könyvtár ilyenformán tudás-tár, a rendszeres tudás fölépítésének helye; a könyvtáros pedig a tudás megszerzésének segítője, a kutató munkatársa, a tanuló mentora. A könyvtár, ha jól működik, hozzájárul használóinak ahhoz a tapasztalatához, annak az élményének a kialakulásához, hogy „otthon vagyok a világban”. Hiszen elébe teszi a nagy világlapokat éppen úgy mint a szaksajtót, a világ nagy könyvtárainak katalógusait, mint a kézikönyveket vagy a csak szűk szakmai körökben forgatott szakmai adatközléseket. És ha az olvasók sokaságában kialakul, megerősödik a világban való otthonosság érzete, akkor a könyvtár már nemcsak tudás-tár, de a társadalmi kohézió föllazulásának „ellenszere” is lehet, fékezheti, megakadályozhatja a kulturális színvonnalsüllyedést.

Az új tudás – összegezte szerzteágazó mondandóját Miszlivetz Ferenc – nem intézményesített és egyféle, hanem nagyon sokágú és sokrétű interpretáció. Annál is inkább, mert az állam–gazdaság–társadalom hármasságának érintkezési felületein található meg azok a témák, problémák, kérdéskörök, amelyek iránt az új tudás a legélelkebben érdeklődik, ahol mélyrehatóan vizsgálódhat.

A szeptember 26-iki délelőtti program másik, nagy érdeklődéssel várt előadója *Skaliczki Judit*, az Oktatási és Kulturális Minisztérium főosztályvezető-helyettese volt, aki – mint előljáróban megjegyezte – *Stratégiai fejlesztések a könyvtáriügyben* címmel tart előadást, mégis igen sok ponton tud kapcsolódni Miszlivetz Ferenc új tudásról szóló mondanivalójához. Hiszen ha az előtte szóló azt mondta, hogy a könyvtár tudás-tár, akkor ő nyugodtan mondhatja: a könyvtár nem Európa központja, hanem a világ központja, mert beszerzi, tárolja és szolgáltatja a nagyvilág mindmégannyi értékét. Tehát – íme az újabb visszacsatolás Miszlivetz professzor megállapításaihoz – a könyvtár, a könyvtáros igenis meri vállalni az értéket, sőt a lehető legmagasabb színvonalon közvetíti.

Rátérve előadása szorosán vett tárgyára, a főosztályvezető-helyettes asszony áttekintette, milyen kedvező és kedvezőtlen jelenségeket, tendenciákat tükröznek a mai kor könyvtári statisztikái. Manapság Magyarországon egyértelműen és öröndetesen növekszik az olvasók és könyvtárhasználók száma, emelkedik a könyvtárhasználatok alkalmá, gyarapszik az ODR-ben szolgáltatott dokumentumok mennyisége, az elmúlt években látványosan megsokszorozódott az internetelérést lehe-

tővé tevő könyvtári számítógépek száma. Ami viszont lehangelő képet mutat: csökkent a kölcsönzött és helyben használt dokumentumok mennyisége. (Ámbár erre némiképp magyarázatul szolgál a távhasználat mennyiségének erőteljes növekedése.)

Újólag kapcsolódva Miszlivetz Ferenc megállapításához, Skaliczki Judit is hangsúlyozta: a számítógép „csak” információt közvetít, a tudást a könyvtár szolgáltatja, ugyanis rendszerezett ismereteket képes nyújtani. És hogy ezt teheti, abban eminens szerepe van az utóbb évek fejlődésének: ugyanis kialakultak a korszerű információszolgáltatás technikai feltételei, létrejöttek és eredményesen működnek az olyan hálózatok, mint az ODR és a KSZR, a Közkincs program keretében 2005-ben 53,3 millió, 2006-ban 20,3 millió, 2007-ben 19,6 millió forint fordítottatott könyvtárügyre. Az eredmények számbavételekor ki nem hagyható a tartalomszolgáltatásban való előrelépés (pl. NAVA program), az EBSCO előfizetés, a minőségfejlesztési módszerek térhódítása és így tovább. Ugyanakkor szólt a gondokról is: az elkerülhetetlen intézményösszevonásokról, a könyvtáros szakma gyöngye érdekérvényesítési képességéről, a sok helyütt mutatkozó forráshiányról (ugyanis a finanszírozás általában rendszereket és nem intézményeket támogat – ez ismét megerősíti Miszlivetz Ferenc ama mondandóját, miszerint a világ nem intézményi, hanem hálózati alapokon működik), valamint – és talán ez a legfájóbb – az olvasáskultúra színvonalának általános csökkenéséről. Ilyenfajta pozitívumok és negatívumok, erősségek és gyöngeségek, sikerek és kudarcok között készíti a magyar könyvtárosság a 2008–2013. évek közötti időszakra vonatkozó stratégiáját.

Az új stratégia megalkotását négy tényező, négy szempont keretezi: 1. a külföldi trendek figyelembevétele; 2. az OKM kulturális modernizációról szóló programja; 3. a szakmai elemzésekből következő helyzetkép; 4. a használók, a könyvtárlátogatók igényei. E szempontok figyelembevételével lehet olyan stratégiát kidolgozni, amely alkalmassá teszi a könyvtárat a XXI. század követelményeinek való megfelelésre, az új tudás közvetítésére. A megalkotandó, végső formát öltő stratégia átfogó célja is négy fejezetre tagolható: 1. a magyar könyvtáraknak magas színvonalú-országos rendszerben kell működniük; 2. ebben lehető fel az al-rendszerek hálózata a hagyományos és az új formátumú információk és ismeretek szolgáltatására; 3. birtokolni kell a korszerű könyvtárosi ismereteket és munkatársaknak pontosan ismerniük kell a kompetenciaszinteket; 4. eredményesen kell teljesíteni az olvasói, információs, tanulási stb. igényeket. A négyféle célkitűzésnek négyféle eredményt kell produkálni: 1. a könyvtáraknak minden nyilvános információt visszakéreshető módon kell szolgáltatniuk; 2. meg kell teremteni a „falak nélküli könyvtár” működésének feltételeit, hogy tér- és időbeli korlátozás nélkül bárki hozzáférjen a könyvtári szolgáltatások sokaságához; 3. a könyvtárnak erőteljesen hozzá kell járulni az olvasáskultúra fejlődéséhez; 4. a könyvtárnak közösségi térré is kell válnia, közösségi szolgáltatásokat is kell nyújtania, hozzá kell járulnia pl. a felnőttképzési programokhoz, az életminőség javításához. (E helyütt ismét utalok Miszlivetz Ferencre, aki az új tudás egyik célkitűzését a világban való otthonosság érzetének kialakításában jelölte meg, ami természetes módon része az életminőségnek.) Az imént felsorolt négyféle eredményt – szinte számmisztikus módon – négyféle eszközzel, módszerrel lehet elérni: 1. jól képzett könyvtárosokkal (ide tartozik a kompetenciák biztos ismerete vagy az idegen nyelvtudás), 2. elégséges forrásokkal; 3. a tervek teljesítésének folyamatos ellen-

őrzésével; 4. nyitott kommunikációval. Az említett eszközök, módszerek fejlesztését európai uniós pályázatok útján lehetséges finanszírozni, ezekre mindösszesen mintegy 20 milliárd forint állhat rendelkezésre.

Az uniós pályázatok adta lehetséges forrásokhoz – és ezt Skaliczki Judit többszörös nyomatékkal hangsúlyozta – minden könyvtár hozzáférhet! Vagyis egyetlen hazai könyvtár kollektívája sem gondolhatja, hogy esélytelen valamilyen támogatás elnyerésére. Nem létezhet és nem is létezik olyan könyvtár, amely valamilyen szempontból eleve kizárná magát az uniós fejlesztési források lehetőségeiből.

Az főosztályvezető-helyettes asszony ezek után tért rá a pályázatok főbb típusainak bemutatására. Az első csoport a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP), amelynek támogatható témakörei a következők:

- „Globális könyvtár – lokális elérés” (ODR, KSZR),
- „Minden könyv egy katalógusban” (ODR–MOKKA),
- „Könyvtár otthonról”,
- „Olvass Te is!”,
- „Könyvtárosok szerepe az életen át való tanulásban”.

E címszavak jelezte programokhoz, illetve a programok megvalósításához, a szükséges gépek és szerverek beszerzéséhez kb. 3,86 milliárd forint áll majd rendelkezésre.

A második csoport a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP), ami a kulturális értékek digitalizálásának projektjét jelenti; ehhez mintegy 3,25 milliárd forintnyi támogatásra lehet számítani. A TIOP tartalmaz egyfajta regionális együttműködési projektet, amely azt célozza meg, hogy az iskolavárosokban, a nagyobb felsőoktatási képzési helyekkel bíró városokban alakuljon ki racionális, olvasóközpontú együttműködés a megyei (városi) és az egyetemi (főiskolai) könyvtárak között. Ehhez nagyjából 4 milliárdos összeg állhat rendelkezésre.

Skaliczki Judit azzal zárta táblázatokkal, statisztikai adatokkal, képes prezentációval kísért előadását, hogy napjainkban, vagyis 2007 őszén, mintegy fél évvel a tényleges pályázati kiírások megjelenése előtt a magyar könyvtárosság lényegében készen áll az új minőségű tudás közvetítésére, képes a rendszerezett ismereteket szolgáltatni, ehhez rövidesen végleges formát ölt a 2008. évvel kezdődő és 2013-ig érvényes stratégia, és meglesz a megvalósításához, azaz a fejlesztésekhez szükséges forrás is.

A két előadást összefoglaló moderátor, Bakos Klára úgy vonta le az elhangzottak tanulságait, hogy Mészlivetz Ferenc előadása nyomán a hallgatóság fogalmat alkothatott magának az új tudás mibenlétéről, Skaliczki Judit pedig bemutatta az új tudás megszerzésének helyszínét, módszereit, eszközeit, fölrajzolta a honi könyvtárfejlesztés perspektíváit. És miközben a könyvtári fejlesztésekről, a könyvtárosok kompetenciájáról volt szó, ezekről gondolkodtak együttesen előadók és hallgatók, aközben egyetlen pillanatra sem feledkeztek meg arról, kiért is van mindez. Természetesen az olvasókért.

Mezey László Miklós